

Flamingo's op het Wolderwijd

door Joop Treep, januari 2005, juli 2007.

Deze tekst werd gepubliceerd op de webpagina "Flamingo's in Nederland" www.flamingosinnederland.info.

In januari 2005 werden er groepen flamingo's waargenomen in het Veluwemeer nabij Harderwijk. Dat leverde veel verwonderde vragen op van mensen die dat zagen. Ze hadden daar op dat moment geen flamingo's verwacht. Was daar een verklaring voor te geven? Vogelaar Robbie van Swieten vroeg aan Joop Treep om een reactie op dit gebeuren. Deze stuurde per elektronische post een uitgebreid antwoord op de vragen en de redactie van **Anser**, het tijdschrift van de Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe, die de tekst onder ogen kreeg, vroeg toestemming om het antwoord af te mogen drukken. De publicatie verscheen in het maart 2005-nummer (jaargang 42(1)) van het tijdschrift. Er zijn enige kleine taalkundige verbeteringen in de gepubliceerde tekst aangebracht. Bij de publicatie werd de determinatietabel afgedrukt, zoals deze verscheen in het artikel "Zijn flamingo's *Phoenicopteridae* blijvertjes in Nederlandse wateren?" (voor determinatie zie elders op de webpagina).

© Op de gehele inhoud van dit opstel berust het copyright bij de auteur.

Het verblijf van flamingo's in de Oostvaardersplassen, in de randmeren en aan de Steile Bank in voorjaar en zomer hangt onbetwistbaar samen met het broeden van de flamingo's in het Zwillbrocker Venn in Duitsland (net over de grens bij Eibergen). Zowel in het broedgebied als het overwinteringsgebied vormen de Chileense en Grote Flamingo's (en één enkele Caribische Flamingo) een gemengde populatie. Toch kiezen ze in de regel een partner van eigen soort. Gemengde paren komen af en toe voor en een enkele keer leverde dat hybride jongen op. Na het uitvliegen zijn de bastaarden echter nooit meer terug gezien. Waarschijnlijk zijn zij toch verminderd levensvatbaar.

Gewoonlijk keren de eerste flamingo's in de loop van februari vanuit het overwinteringsgebied (de Zeeuws/Zuid-Hollandse Delta terug naar het oosten om de situatie in het broedgebied in ogenschouw te nemen. Na een strenge winter (bijvoorbeeld 1995/1996) komen ze beduidend later. De aankomst in het Zwillbrocker Venn vindt plaats in kleine groepjes. Sommige vogels gaan eerst een tijdje naar de randmeren. En het gebeurt ook dat een groepje vogels, dat al in het Venn was teruggekeerd, de plaats weer verlaat als het weer tijdelijk wat slechter wordt. De eerste eieren worden gewoonlijk gelegd in de laatste week van april. Zodra er gebroed wordt, verlaten sommige (maar lang niet alle) partners van degenen die op het nest zitten, in kleine groepjes het Venn en gaan op voedseltocht in noordwestelijke richting. Twee dagen later zijn ze weer terug in het Venn en wisselen hun partner op het nest af. Nadat de jongen geboren zijn, blijft dit voortdurende wegtrekken en terugkeren doorgaan. Na enige weken houden de oudervogels niet meer individueel toezicht op de jongen. De kleintjes worden ondergebracht in een crèche, en slechts één of twee oudere vogels houden daar toezicht op. Onderzoek heeft aangetoond dat de voedselsituatie in het Zwillbrocker Venn heel goed te noemen valt. Waarom ze dan toch elders voedsel gaan zoeken, en waarom dat gedrag het ene jaar sterker is dan het andere jaar, is niet geheel duidelijk. Misschien is er sprake van een innerlijke drang. Ook elders op de wereld blijken flamingo's dagelijks flinke afstanden af te leggen tussen het gebied waar ze broeden en hun jong hebben en de plaatsen waar ze voedsel zoeken. De flamingo's die op Bonaire broeden, vliegen zo'n zeventig kilometer in zuidelijke richting, naar de kust

van Venezuela; de flamingo's die in de Camargue in Zuid Frankrijk broeden, zoeken hun voedsel in de étangs die achter de kustlijn van de Middellandse Zee liggen, en leggen daarvoor soms vijftig, zestig of meer kilometers af; de flamingo's die broeden in de Laguna de Fuente de Piedra, gelegen op circa zestig kilometer ten noorden van Malaga, vliegen naar de Coto de Doñana en de moerassen aan de monding van de Guadalquivir en de Portugese kust, soms meer dan 200 kilometer van hun broedgebied verwijderd.

Het valt op dat de flamingo's die in het Zwillbrocker Venn broeden, de tijden steeds meer naar voren in het jaar opschuiven. Steeds vroeger keren ze terug in het Venn, steeds vroeger gaan ze nesten bouwen en steeds vroeger leggen ze hun eieren. Het vroeg leggen van eieren vergroot de kans op succes. Het afgelopen jaar (2004) waren de eerste eieren er al omstreeks 20 mei uit het ei kropen. De grootste vraag naar voedsel is omstreeks een maand later, als het kuiken vier weken oud is en een flinke groeispuurt doormaakt. Beide ouders moeten dan hard werken om voldoende "flamingomelk" te kunnen produceren. Het zal wel geen toeval zijn dat dat moment samenvalt met de langste dag, de tijd waarop het ondiepe water in het Venn lekker is opgewarmd en de voedselorganismen zich het snelst reproduceren. Dat hangt trouwens ook samen met de vermisting van het water die veroorzaakt wordt door de duizenden Kokmeeuwen die ook in het Zwillbrocker Venn broeden.

Het is verleidelijk om de meest eenvoudige verklaring te kiezen voor de aanwezigheid van flamingo's in het Veluwemeer in januari. En die luidt dan dat het zachte weer in december en januari waarschijnlijk een vrij grote groep flamingo's er toe verleid heeft reeds in januari terug te keren naar hun zomerresidentie. Mogelijk zit de oorzaak echter veel dieper en hangt die samen met veranderde voedselomstandigheden: Toen eind jaren tachtig van de vorige eeuw de Philipsdam werd aangelegd, veranderde het Volkerak in een lichtbrak, bijna zoet meer. Heel snel vestigden zich in de ondiepe oeverzone allerlei waterplanten, waaronder *Ruppia maritima*. Tussen de waterplanten konden in het witvisarme water watervlooiën en andere planktondiertjes zich prima vermenigvuldigen. De zaden van de *Ruppia* en het plankton vormden zo

een prima voedselspectrum voor de flamingo's, die daarom van het ene op het andere jaar het Grevelingenmeer, waarin ze tot dan hadden overwinterd, inruilden voor het Volkerakmeer. Waarmee ze meteen de fabel uit de wereld hielpen dat flamingo's zout water nodig zouden hebben. De eens zo ideale toestand in het Volkerakmeer is echter de laatste jaren aan het verslechteren. De geringe doorstroming doet meststoffen die via de Dommel en andere riviertjes vanuit Brabant in het Volkerakmeer terecht komen, zich daar ophopen. Dit leidt tot veralgining, slechter doorzicht, achteruitgang van de snoeken (zichtjagers) en vermeerdering van witvis, vermindering van de hoeveelheid ondergedoken waterplanten en vermindering van de hoeveelheid plankton. Deze spiraal der verslechtering heeft men nog niet kunnen doorbreken. Terzelfder tijd is door actief waterbeheer de situatie in de randmeren merkbaar verbeterd. Het water is goed doorzichtig. Er zijn veel waterplanten. In de jaren tachtig bezochten flamingo's deze gebieden nauwelijks, maar hun aanwezigheid wordt er gedurende de laatste tien jaar steeds sterker. Zou dat toeval zijn? Ik sluit niet uit dat de flamingo's in de toekomst opnieuw hun winterkwartier zullen verleggen. Van het Volkerakmeer naar de randmeren (zie **naschrift 1**).

Zolang het water niet dichtvriest, hebben ze niets te vrezen. Om een mogelijk wat lagere temperatuur dan in de Delta, waar het klimaat onder invloed van de Golfstroom heel mild is (in Vlissingen vriest het bijvoorbeeld zelden), maken ze zich echt geen zorgen. Chileense Flamingo's moeten in het Andesgebergte, het gebied waar ze van nature voorkomen, regelmatig temperaturen van -20°C of nog kouder doorstaan. Ook in de Camargue, het leefgebied van de Grote Flamingo's, kan het in de winter gemeen koud zijn.

Of er een regelmatige uitwisseling is van Grote Flamingo's tussen Zuid en West Europa is een vraag die nog steeds niet beantwoord is. Na 1985 is het aantal Grote Flamingo's dat in West Europa te zien is, beduidend toegenomen. Het maximum werd in 1993 bereikt: in het Zwillbrocker Venn waren toen dertien Grote Flamingo's aanwezig die zes broedparen vormden. Waar waren die vogels zo plotseling vandaan gekomen, en waarom was de helft van hen het volgende jaar al weer verdwenen, terwijl zij toch met succes enige jongen hadden grootgebracht? Van de Grote Flamingo's die in 1993 en 1994 opgroeiden, zijn er nog steeds twee in leven. Ze zijn herkenbaar aan een metalen ring die ze als jong in het Venn om één van hun poten kregen. Ze verblijven ook in de winter in de gemengde populatie. Op 1 januari 2001 werd in het vogelasiel in Anjum een tweedejaars Grote Flamingo binnengebracht, die vliegproblemen had door verlies van een aantal slagpennen (te vroeg ingetreden rui?). Deze vogel was niet opgegroeid in de West-Europese populatie. Waar kwam hij wel vandaan? Was hij weggevoegen uit gevangenschap, of was hij mogelijk afgedwaald vanuit Zuid Europa? In het asiel kreeg hij een Zwillbrocker ring om een poot

om hem individueel herkenbaar te maken en later in het jaar werd hij weer losgelaten. Gedurende twee jaar zwierf deze vogel alleen rond in Nederland. Pas in 2003 sloot hij zich bij de West-Europese populatie aan, en in 2004 vond hij een partner in het Zwillbrocker Venn (zie **naschrift 2**).

In de zomer van 2003 hield zich in het Oostvaardersplassengebied gedurende meerder maanden een jonge, voor zover ik van de foto kon determineren tweedejaars, Grote Flamingo op. Het is volstrekt onbekend waar die vogel vandaan kwam en waar hij gebleven is.

Een in 2003 in het Zwillbrocker Venn uit het ei gekropen Grote Flamingo dacht er niet aan om de winter met de rest van de populatie door te gaan brengen in de Delta. Direct na het verlaten van het Zwillbrocker Venn zette hij koers naar het zuiden. Via diverse stations aan de Franse westkust kwam hij terecht in een natuureservaat aan de monding van de Gironde. In hetzelfde gebied werd een jaar later een groepje van drie flamingo's waargenomen, één Chileense en twee Grote Flamingo's. Eén van de Grote Flamingo's was geringd met een rode ring uit het Zwillbrocker Venn. De West-Europese flamingo's, zowel de Grote als de Chileense, lijken de weg naar het zuiden dus wél te kennen (zie **naschrift 3**).

Van 1983 tot en met 1995 hebben de flamingo's in het Zwillbrocker Venn ieder jaar gebroed en jongen grootgebracht. Het ene jaar wat meer, het andere jaar wat minder. Gemiddeld vliegen er vier á vijf per jaar uit. In de jaren tachtig is echter het grootste deel van de jongen vóór het uitvliegen naar dierenparken overgebracht, alwaar de meeste zijn doodgegaan. Tussen 1996 en 2000 bleef broedsucces uit door lage waterstanden en verstoring door roofdieren en ratten. De laatste vier jaren waren weer succesvol met vijf, twee, vijf en vier jongen. Bij een populatie van 40 á 45 vogels (30 á 35 Chileense Flamingo's en circa 10 Grote Flamingo's) en een jaarlijkse sterfte van 5% van de adulte vogels, is het overleven van twee á drie jongen tot volwassenheid voldoende om de populatie in stand te houden. Dat is de flamingo's in de laatste dertig jaar aardig gelukt.

In principe worden alle jonge flamingo's in het Zwillbrocker Venn geringd. Daarmee werd in 1988 begonnen. In de eerste jaren gebeurde dat alleen met metalen ringen. De laatste jaren krijgen ze, behalve de metalen ring om de ene poot, ook een grote rode kunststof ring om hun andere poot. Op die ring staan in wit de letters ZV en twee cijfers. De ringcode en -kleur zijn in overleg met het onderzoekscentrum in de Camargue gekozen. Volwassen flamingo's zijn nooit geringd. Vanuit het dierenpark weet ik hoe moeilijk het is om flamingo's te vangen. Het leidt tot een enorme stress in de groep. Het vangen van een groepje flamingo's door dierenhandelaren kan het broedseizoen van honderdduizenden flamingo's zo ernstig verstoren dat ze het broeden dat jaar verder maar overslaan.

naschrift 1: Gedurende de winter van 2006/2007 bleef bijna de helft van de flamingopopulatie aanvankelijk achter in het Veluwemeer. Pas in de loop van januari en februari druppelden vanuit die groep steeds meer individuen binnen bij de overwinterende groep in het Volkerakmeer. Een deel van het groepje op het Veluwemeer is de afgelopen winter waarschijnlijk echter helemaal niet in het "normale" overwinteringsgebied geweest.

naschrift 2: Al snel bleek hij een zij te zijn. In 2004 werd nog geen ei gelegd. In 2005 was dat wel het geval en het Grote Flamingo-jong dat in dat jaar uitvloog, was waarschijnlijk van haar. Ook in 2006

(succesvol uitgevlogen) en 2007 (niet overleefd) kreeg zij een kuiken.

naschrift 3: In het voorjaar van 2007 was de geringde flamingo van 2003 weer terug in de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn. Ook dit bleek een vrouwtje te zijn. Er zijn diverse paringen met haar waargenomen, maar er werd niet door haar gebroed. Behalve het hierboven genoemde flamingovrouwtje, was er dit jaar in de kolonie nog een ander jong vrouwtje aanwezig (geschat drie- á vierjarig) zonder ring. De herkomst van deze laatste vogel is onbekend. Ook met haar werden paringen gezien, en ook zij nam nog niet aan het broeden deel.